

**ВІДТВОРЕННЯ ПОЕТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ВІРША
Р. М. РІЛЬКЕ „ПАНТЕРА”
У ПЕРЕКЛАДІ У. АРНДТА (W. ARNDT)**

М.В. Герман

У статті розглянуто особливості поетичної форми „вірш-річ” та визначається проблематика її перекладу на прикладі поезії Р. М. Рільке „Der Panther” у перекладі У. Арндта на англійську.

Райнер Марія Рільке – один із яскравих поетів-символістів – неперевершених майстрів у зображенні найтонших почуттів та переживань людини за допомогою найбільш витончених форм. Його твори відкрили новий період у розвитку європейської поезії, увібрали в себе всі етапи складного шляху естетичних пошуків митця – від неоромантизму та імпресіонізму через заглиблений у філософські та релігійні роздуми символізм до „нової речевості” (стилю, що тяжіє до конкретності зображення і прийшов на зміну експресіоністському пафосу та схематизму). На творчість Рільке глибоко вплинули живопис, скульптура, архітектура та музика [1].

У 1902 р. Р. М. Рільке жив у Парижі. Місто не зачарувало, а радше пригнітило поета. Але воно подарувало йому кумира – Родена, в якого Рільке працював секретарем і про якого написав захоплену книгу. Скульптор став вчителем поетові, оскільки в його роботах втілювалася мрія Р. М. Рільке про відчутну на дотик пластичну довершеність, про „перетворення на речі” людських „надій та нудьги”. Ліричний співець людських перемінливих станів душі, поет захоплюється статичним мистецтвом. І це не випадково. Він намагається відійти від мінливого та швидкоплинного. Автор у пошуку тривалого, стійкого. І його погляд переміщується з суб’єктивного на об’єктивне. Ліричні твори у своїй суті – відбиток емоцій, настроїв, вражень – втілення плинності. Рільке мріється тепер щось зовсім протилежне – „вірш-річ”. І результатом цих роздумів є Dinggedicht (поезії про речі) [2].

Під впливом таких настроїв і під знаком Родена з’являється збірка „Нових поезій” (1907). Стиль, у якому створена ця збірка, часто визначають як „нова речевість”. Через певні зображення певних речей Рільке досягає логіку буття, оскільки річ – частина цього буття, частина нашого „я”, частина матеріально втіленої духовності. Конкретність при цьому означає зберігання не тільки „людської”, а й „божественної” значущості речей. Речі „залежні та суверенні”, вони просто речі та втілення Бога. Через річ людина реалізує своє світосприйняття, творить, через неї має можливість відбутися у часі та просторі, доторкнутися до майбутнього. „Вікно-троянда” вірець „нової речевості” Рільке. Саме йому судилося найбільш глибоко та різносторонньо розробити жанр Dinggedicht, прекрасним зразком якого є поезія „Der Panther”.

Отже, „вірш-річ” – різновид поезій, у яких зображується відчутний на дотик об’єкт ніби збоку; при цьому цей об’єкт через формальні та мовні засоби набуває символічного значення. Лірична складова набуває другорядного значення. Важливу роль відіграє форма. Ці особливості потрібно враховувати при перекладі поезій цього напрямку.

Ми здійснили порівняльний аналіз англійських перекладів „Der Panther” з метою визначити найкращий переклад та проаналізувати перекладацькі прийоми, використані для досягнення рівноцінного з оригіналом художньо-емоційного впливу на читача. Аналіз проводився з урахуванням відтворення ритмомелодійної структури та художньо-образної картини поезії.

Ми знайшли 17 англійських перекладів, що ще раз свідчить про яскравий образ твору та його емоційну близькість багатьом читачам. Переклади можна розділити на

дві групи відповідно до наявності рими. У 10 перекладах рима відсутня. Переважно, вони були створені перекладачами-американцями протягом останніх десятиліть, для яких характерне прагнення відтворити точну образну картину оригіналу, нехтуючи римою та ритмічною будовою твору. Це переклади Р. Блая, Е. Сноу та ін.

Інша група, відповідно, зберігає риму. Серед перекладачів цього напрямку можна виділити Т. Далі, У. Арндта, Г. Дайхселя. Усі вони дотримуються принципу еквілінеарності та тією чи іншою мірою намагаються створити еквіритмічні переклади. Найбільшої вершини у цьому аспекті, на наш погляд, досяг Уолтер Арндт, перекладач, професор дартмутського коледжу зі Сполучених Штатів Америки.

<i>Der Panther</i>	<i>The Panther</i>
<i>Sein Blick ist vom Voruebergehn der Stäbe so müd geworden, dass er nichts mehr hält. Ihm ist, als ob es tausend Stäbe gäbe und hinter tausend Staeben keine Welt.</i>	<i>His gaze has been so worn by the procession Of bars that it no longer makes a bond. Around, a thousand bars seem to be flashing, And in their flashing show no world beyond.</i>
<i>Der weiche Gang geschmeidig starker Schritte, der sich im allerkleinsten Kreise dreht, ist wie ein Tanz von Kraft um eine Mitte, in der betäubt ein großer Wille steht.</i>	<i>The lissom steps which round out and re-enter That tightest circuit of their turning drill Are like a dance of strength about a center Wherein there stands benumbed a mighty will.</i>
<i>Nur manchmal schiebt der Vorhang der Pupille sich lautlos auf -. Dann geht ein Bild hinein, geht durch der Glieder angespannte Stille- und hört im Herzen auf zu sein[4].</i>	<i>Only from time to time the pupil's shutter Will draw apart: an image enters then, To travel through the tautened body's utter Stillness – and in the heart to end[5].</i>

Лише в його перекладі кількість складів збігається з оригіналом: 1 та 2 строфи – 10-11-10-11 складів у відповідних рядках та 11-10-11-8 у 3 строфі. Також в автора і в перекладача спостерігаємо перехресне римування. Співпадає і чергування жіночого наголосу з чоловічим (2-1-2-1 склади з кінця рядка). Щодо віршового розміру, то переклад, як і оригінал, написаний ямбом.

Розглянемо образ, створений Рільке. З одного боку, перед нами постає досить тривіальна картина – дикий звір, який кидається у клітці – пантера. Але ця поезія залишає в читача неприсмне враження неспокою, незадоволення, страждання, викликає жалощі. Пояснення цьому у протиставлення двох начал – міці й природної сили тварини та тісної клітки, в якій вона замкнена. Ось ключові слова, які допомагають відчутти ці два начала:

1 *Der weiche Gang geschmeidig starker Schritte, ein Tanz von Kraft, ein großer Wille, angespannte Stille.*

2 *Müd geworden, nichts mehr hält, im allerkleinsten Kreise dreht, betäubt.*

Саме невідповідність двох сфер викликає в нас подібне відчуття дискомфорту. В житті поета це могло бути навчання у військовій реальній школі, де Рільке пробув близько п'яти років. Пізніше цей період він характеризує як найстрашніший етап у

своєму житті, як неперервну чергу фізичних та моральних мук. Жорстока атмосфера пригнічувала тонку психічну організацію поета.

Отже, образ самотнього звіра за штахетами викликає подібні відчуття та емоції, які хоче відтворити автор, у більшості людей. У цьому й полягає основна суть символізму: через певні відірвані образи-символи пробуджувати відповідні емоції, які майже неможливо передати вербальним шляхом. Це винахід символістів – через певні образи, асоціації, а не напряду викликати ті або інші відчуття. Пантера – символ сили, міцний та волелюбивий, незалежний звір, якого важко приручити. Він зачаровує своєю пластикою, блиском шерсті та в той самий час відлякує ревом і оскалом. Це красива сила, але норовлива та непокірна чужій волі. Саме такі асоціації викликає ця тварина в людини. Тому успіх твору гарантований вибором яскравого образу. Далі автор підсилює його низкою епітетів, акцентуючи підступність цієї тварини. Ті ж епітети майже повністю відтворює і перекладач у своєму творі: *geschmeidig* (гнучкий, пружний) – *lissome*; *weiche* (м'який) – це означення не перекладається безпосередньо, але замість цього Арндт вживає дієслово *round out* (закругляти), що доповнює образну картину – коло – плавність і м'якість форм; *lautlos* (беззвучно) – цей епітет відсутній. А далі підкреслюється небезпека цієї м'якої та безшумної ходи пантери, тобто одвічна внутрішня напруженість цієї тварини: *grosser Wille* (велика воля) – *mighty will*; *starke Schritte* (сильні шаги) – відсутній; *angespannte Stille* (напружена тиша); і на завершення – *tautened utter stillness*; *ein Tanz von Kraft* (танець сили) – *a dance of strength*. Ця метафора чітко показує гру м'язів тварини та силу, що помітна в її ногах, силу, що в буквальному розумінні грає, вириваючись із пантери та вимагаючи волі. Контраст створюють ще три епітети: *müd* (втомлений) – перекладено синонімічним *worn*; *betäubt* (оглушений, приголомшений) – *benumbed*; та *im aller kleinsten Kreise* (в найменшому колі) – *tightest circuit*, чітко відтіняючи почуття відчаю та розгубленості тварини у тісній клітці. Рухи тварини не мають смислу. В них відчуваємо божевілля через невизначеність цього ув'язнення. Звір у клітці – найвлучніший образ, що символізує внутрішній дискомфорт і неспокій, невідповідність форми та змісту. У багатьох випадках перекладач знаходить дуже близькі або тотожні лексичні відповідники. І хоча деякі слова не зовсім рівноцінні, наприклад *Blick* (погляд) – *gaze* (пильний погляд) – англійський варіант вужчий за значенням, але саме він влучно описує погляд, притаманний сумним очам могутнього волелюбного звіра; *Vorübergehn* (хода) – *procession* (процесія) – тут перекладач використав слово з більш піднесеним значенням, та саме так ступають могутні лапи м'якою впевненою ходою; *sich dreht* (кружляти) – *turning drill* – різні частини мови створюють однакову ситуацію безвихіддя.

Немалу роль у поезії символізму відіграє алітерація. Слова, пов'язані алітерацією, виокремлюються у мовленнєвому потоці, набувають певну інтонаційну значимість.

Ось, зокрема, два рядки із вірша „Der Panther“

*Der weiche Gang geschmeidig starker Schritte,
der sich im allerkleinsten Kreise dreht.*

В німецькому варіанті вони майже не містять дзвінких приголосних, а чергування в них звуків [ш]-[с] нібито відтворює безшумну ходу тварини. Навіть це перекладач, на нашу думку, намагається зберегти за допомогою чергування звуків [с]-[ч].

*The lissom steps which round out and re-enter
That tightest circuit of their turning.*

Неабияку роль у „вірші-речі” часто відіграє назва твору. У нашому випадку слово „пантера” зустрічається лише один раз і тільки у назві, ніби приковуючи увагу читача виключно до цієї істоти. Як ми зазначали вище, ця поезія символічна, і, розповідаючи про ув'язнення звіра, автор ділиться сумом та втратами своїх навчальних років.

Пантера уособлює поета в юні роки. Недаремно в німецькій мові це слово чоловічого роду – „der Panther”. Перекладач також зберігає цю істотну особливість. Не дивлячись на відмінності граматичної структури англійської та німецької мов – відсутність категорії роду в першій, – У. Арндт використовує в першому рядку займенник „his” і таким чином вказує на чоловічий рід.

Отже, проаналізувавши переклад, зіставивши його образну та ритмомелодійну структуру зі структурою оригіналу, можна вважати роботу У. Арндта перекладом високого рівня

Твори Р. М. Рільке як представника символізму потребують уважного тлумачення перекладачем їх образної семантики. Ця задача ускладнюється багатьма моментами. Коло образів, створених автором, – індивідуальне; на нього впливають і національні особливості, і часовий період, і досвід. Все це, безперечно, ускладнює завдання перекладачів, які ризикнули перекладати твори символістів. „Внаслідок розходження культур носіїв вихідної мови та мови перекладу перекладач змушений стикатися з дилемою: або еквівалентність предметно-логічної основи образу свідомості, або еквівалентність передумов для емоційної та/або дієвої реакції”[3].

Гадаємо, у випадку з поезією символізму, перекладач вирішує надскладну задачу – не змінивши зовнішнього зображення образу, спробувати зберегти його чуттєво-емоційний вплив. На наш погляд, Уолтеру Арндту в його перекладі “The Panther” це вдалося.

SUMMARY

This article deals with peculiarities of the poetic type “object poem” and problems of its translation on the example of the verse „Der Panther” by R. M. Rilke translated by W. Arndt.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Райнер Марія Рільке. Поезії / Пер. М. Бажана. – К.: Дніпро. – 1974. – С. 22-29.
2. Die Klassiker der modernen deutschen Literatur. Meinhard Prill. – Duesseldorf: ETB ECON Taschenbuch Verlag GmbH. – 1984. – S. 187-189.
3. Латышев Л.К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания: Книга для учителя школ с углубленным изучением немецкого языка. – М.: Просвещение, 1988. – 159 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. Р. М. Рільке. Речі й образи. Вибрані поезії. – Нюрнберг: Час, 1947. – С. 22.
5. R. M. Rilke. The Panther. (tr. by W. Arndt). – <http://www.dartmouth.edu/~germ3/rilke/panther-e.html> – 30 вересня 2007р.

Надійшла до редакції 25 жовтня 2007 р.